

ERZÄHLENDE QUELLEN DES MITTELALTERS

Die Problematik mittelalterlicher Historiographie
am Beispiel der Schlacht bei Dürnkrot und Jedenspeigen 1278

(Böhlau-Studien-Bücher, Wien—Köln, 1982. 195 o.)

Az 1278. augusztus 26-án lezajlott dürnkruti (morvamezei) ütközet iránti nemzetközi, és főleg osztrák érdeklődés jól érthető, mivel a Morva folyó mellett hosszan elnyúló völgyben Dürnkrot és Jedenspeigen között Habsburg Rudolf — Ottokár feletti győzelmével — a Habsburgok európai befolyásának, a dinasztia későbbi hatalmának megalapítójává vált. A csata előzményeinek és történetének kutatása a 700. évfordulóra vett nagyobb lendületet (v.ö. Ausstellungskatalog des Niederösterreichischen Landesmuseums NF 79, 1978 „700 Jahre Schlacht bei Dürnkrot...”, valamint a szerző további tanulmányai: Die Zeit König Ottokars in Österreich, Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 34, 1978; Probleme um die Kämpfe zwischen Rudolf und Ottokar und die Schlacht bei Dürnkrot...; Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich NF 44—45, 1978—79.).

A szerző könyve bevezető fejezetében a csata lefolyására vonatkozó saját korábbi kutatásait összegzi, majd a könyv címének megfelelően a középkori források elbeszélő feldolgozásának és kiértékelésének áttekintő, didaktikus módszertani összefoglalását nyújtja. Ezt követően mintaszerűen tekinti át a csatát bemutató főbb elbeszélő források forrásértékét, figyelembe véve szöveghagyományukat, másolási helyüket és idejüket, az események ábrázolásában megnyilvánuló tendenciát és a nyelvi szint, stílus jellemzőit.

A mű nagyobbik részét foglalja el a csatára vonatkozó krónikahelyek latin szövegének kiadása, német fordítással kiegészítve. Az események rekonstruálásának egyik alapforrása az „Annales Sancti Rudberti Salisburgenses”. Az évkönyvek vonatkozó részének lejegyzésére még 1278-ban sor kerülhetett, valószínűleg a salzburgi káptalanban, amit Rudolfnak a salzburgi érsekhez küldött győzelmi beszámolójának ismerete, a csatában részt vett salzburgi kontingens beszámolója és a szöveg felépítése indokol. A forrásokra közösen jellemző törekvés, az események moralizáló, prédikációszerű exemplummá alakítására, már ezekben az évkönyv-részekben jól kitapintható. Komoly forrásértékű, későbbi hatása kimutatható a „Steierische Reimchronik”-ban, a „Continuatio Vindobonensis”-ben és a „Chronicon Colmariense”-ben. A kunok csata utáni éjjeli fosz-

togatásának és a csata idején egy dombon — valószínűleg a fiatal IV. Lászlóval — időző egyháziak említése csak ebben a szöveghagyományban fordul elő.

A bencés eredetű bécsi krónika folytatását a benne kimutatható tendenciaváltás ténye teszi érdekessé, ugyanis Ottokár halála után az évkönyvszerkesztő is Rudolf párti szemzőből ábrázolja az eseményeket. A heiligenkreuzi Gutolf „Historia”-ja is a történeti érdeklődés, a kronológia iránti teljes közönyt mutatja, a csata eseményei a vezérek közötti istenítélet kelléktárát biztosítják.

A colmari krónika ismét jelentős forrás, mivel kifejezetten katonai szempontok csak ebben érvényesülnek. Ugyan a magyar (kun) segélycsapatok jelentősége ebben a szerkesztésben is elsikkad, de ezt a sváb-elzászi kontingens túlértékelése magyarázza. Számos tévedése mellett helyesen őrizte meg a seregek az okleveles források által is alátámasztott hármas tagolódását, vagy Rudolf egyik egységének meglepetésszerű oldaltámadását, ami mind nem lebecsülendő forrásértéke mellett szól.

Legnagyobb népszerűsége a Stájer Rimeskrónika tett szert, amely az Otto von Lichtenstein körében alkotó udvari költő, Otacher 1304 után alkotott műve. Számos forrást felhasznál, de tollát mindvégig az „etsi facta non sunt, fieri tamen possunt” elve vezérli. Megkapó, színes, fordulatos ábrázolása közkedvelté teszi, a XIV. századi Johann von Viktring fő forrása, sőt Grillparzer 1825-ös Rudolf-párti színdarabjához is Otacher művéből gyűjti az anyagot, de nem egy kitalált fordulat a hadtörténelmi irodalomba is utat talált. Végül az „Annales Otakariani” az Ottokár párti évkönyvirodalom kései, az 1340-es években lejegyzett alkotása, forrásértéke igen csekély, írott források használata nem mutatható ki. Megjegyzendő, hogy a Kusternig által egyébként nagyra értékelt „Cronica S. Petri Erfordensis moderna” szövegekölése — éppen forrásértéke miatt — hiányolható.

Indokolt a kérdés: ha az elbeszélő források irodalmi toposzok felhasználásával erkölcsnemesítő prédikációvá, vagy éppen romantikus lovagregénnyé gyúrták át az eseményeket, rekonstruálható-e az ütközet? A szerző éppen a forrásérték megállapításával és mérlegelésével az itt nem említett további elbeszélő és az

okleveles források bevonásával a feladatot sikeresen oldotta meg. A szerző korábban már megjelent munkái — amelyek a könyvéhez hasonlóan 1981-es doktori disszertációjának részei — bizonyították, hogy Kusternig a kérdés mai legjobb szakértője, műveiben a csata hadtörténelmi értékelésében is új, meggyőző eredményekre jutott. Eredményei közül most csak néhányat érintünk. A létszám adatokra vonatkozó becslése szerint Ottokár megközelítően 1000 nehézlovassal, és aciesenként (3) 2000 könnyű fegyverzetű harcossal rendelkezett; Rudolf 300 nehézlovassal, első aciesében 2000 magyar — köztük a nehéz fegyverzetűek „úgy harcoltak, mintha a franciáktól tanulták volna” — majd a további 2 aciesben 1500—1500 harcossal. A kunok számát legfeljebb 5000-re becsüli. Így Rudolfnak Ottokár jelentős minőségi előnyét kellett ellensúlyoznia. Kusternig hangsúlyozza, hogy a harcrendek (acies) valószínűleg mélységben tagolódtak, hasonlóan a birodalmi seregek gyakorlatához. Rudolf taktikai fölénye abban is megnyilvánult, hogy acies-ei sorrendjében a jobb fegyverzetűek kerültek leghátulra, így elit csapatait csak az ütközet végén kellett bevetnie. Ezzel

szemben Ottokár harmadik aciese a gyengén felszerelt lengyel és sziléziai kontingensekből állt. A csatát döntően befolyásoló tényezővé vált 50—60 nehézlovos tartalékként való elhelyezése. A megfelelő pillanatban a hegyoldalról a völgyeszerű terepre lerohanó lovasság sokkhatása tökéletes lehetett, a források a csatának erről az eseményéről, mint teljesen lovgiatlan cselekedetről, többnyire hallgatnak is. Nem alaptalan a párhuzam említése a Konradin vereségét hozó 1268-as tagliacozzói csatával, amelyben I. Anjou Károly hasonló taktikával győzött. A csata lefolyásáról Rudolfnak is tudnia kellett. A magyar részvétel fontosságát és Rudolf számára sorsdöntő jelentőségét itt külön nem emeljük ki (v.ö. Magyarország hadtörténete, I. k.).

Kusternig munkája korábbi munkáihoz viszonyítva alapvetően nem módosítja a csatára vonatkozó ismereteinket, azonban számos részletkérdésben pontosítja azokat. Újabb rész-eredményeivel sikerült bizonyítania a forrásokhoz visszanyúló, azokat ha kell újraértelmező módszere helyességét.

V. L

SZÁNTÓ IMRE

KÜZDELEM A TÖRÖK TERJESZKEDÉS ELLEN MAGYARORSZÁGON AZ 1551—52. ÉVI VÁRHÁBORÚK

(Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 275 o.)

A törökellenes harcok viszonylag jól ismert fejezetét választotta új könyve témájául Szántó Imre. A könyv két vonatkozásban is szintézisnek fogható fel. A szerző egyrészt az eddigi szakirodalom összegzését végzi el munkájában, másrészt — ahogy erre a bevezetésben kifejezetten utal is — saját korábbi publikációinak és további kutatómunkájának eredményeit tárja az olvasók elé. A monográfia több évtizedes szorgos kutatómunka terméke tehát, egyszersmind alapos analízis a feudális kori magyar történelem egy eseményekben és fordulatokban gazdag időszakáról. Az 1551—52-es évek jelentőségére Szántó Imre már a bevezetésben rámutat, amikor azt írja, hogy „Erdély újraegyesítése az anyaországgal 1551-ben, valamint az 1552. évi egri győzelemmel megállított török előnyomulás két olyan hadi és politikai eseménynek számított, amelynek alapján egy ideig reménykeltőnek ígérkezett az ország erejének a hódítók kiverésére való összpontosítása”.

A könyv első fejezetében a szerző az 1551—52-es várháborúk távolabbi előzményeit, az 1541—1547 közötti időszak török terjeszkedés elleni küzdelmét vizsgálja. Buda eleste, az ország három részre szakadása olyan sorsdöntő események voltak, amelyek másfél évszázadra alapvetően meghatározták a részekre szakadt Magyarország kül- és belpolitikai koordináta-rendszerét. Az 1541 utáni — Nemeskürty István könyvének címét kölcsönözve — „elfelejtett évtizedben” érthető élességgel és intenzitással vetődött fel az ország 1541 előtti egységének visszaállítása. Szántó helyesen utal arra a körülményre, hogy Buda elfoglalására „az adott nemzetközi erőviszonyok, a stratégiai egyensúly felborulása” készítette Szulejmán szultánt. A török uralkodó Ferdinánd ismétlődő támadásai miatt lemondott arról az elképzelésről, hogy egész Magyarország vazallus államként kapcsolódjon a török birodalomhoz. Ez a koncepció egyébként már Szapolyai János uralkodása alatt sem valósult meg maradékta.